

MEHNAT RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH - BOZOR IQTISODIYOTINING RIVOJLANISHIDA MUHIM OMIL SIFATIDA

Bo`ronov Shavkat Xudoys hukurovich
– **mustaqil tadqiqotchi**

Annotatsiya: Bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslarining roli markaziy ahamiyatga ega. Ushbu maqola mehnat kuchi samaradorligi, ishchi kuchining ta`lim va malakasi, ishchi talab va taklifi, mehnat bozorining tuzilishi va uning iqtisodiy o`shishga ta`siri haqida tahlil qiladi. Shuningdek, innovatsiyalar va mehnat resurslarining o`zaro aloqasi ko`rib chiqiladi.

Kalit so`zlar: Mehnat resurslari, bozor iqtisodiyoti, ishchi kuchi, samaradorlik, ta`lim, malaka, mehnat bozori, talab, taklif, innovatsiyalar

Kirish. Bozor iqtisodiyoti zamonaviy dunyo iqtisodiyotining asosiy shakllaridan biri bo`lib, uning samarali ishlashi uchun resurslarning, xususan mehnat resurslarining optimal taqsimlanishi va boshqarilishi muhim ahamiyatga ega. Mehnat resurslari – inson kuchi – har qanday iqtisodiyotning yuragi hisoblanadi, chunki u ishlab chiqarish jarayonlarining asosiy omilidir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslarining roli yanada muhimlashadi, chunki raqobatning kuchayishi, texnologik o`zgarishlar va globalizatsiya kabi omillar ishchi kuchining samaradorligi va malakasi talablarini oshiradi.

Avvalo, bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslarining samaradorligi bevosita iqtisodiy o`shishga ta`sir ko`rsatadi. Ishchi kuchining yuqori samaradorligi va malakasi ishlab chiqarish jarayonlarining optimallashtirilishiga, mahsulot va xizmatlarning sifatining oshishiga olib keladi. Bu esa kompaniyalar va tashkilotlar uchun raqobatbardosh afzallik yaratadi, ularning bozorda o`z o`rnini mustahkamlashiga yordam beradi.

Ikkinchidan, bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat bozori doimiy ravishda o`zgarib turadi. Texnologik inqiloblar, avtomatlashtirish va sun`iy intellektning rivojlanishi ishchi kuchining talab va taklifini qayta shakllantiradi. Bu o`zgarishlar mehnat resurslarining moslashuvchanligini va yangi malakalarni o`zlashtirish qobiliyatini talab qiladi.

Uchinchidan, ta`lim va malaka oshirish mehnat resurslarining samaradorligini oshirishda muhim rol o`ynaydi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishchi kuchining yuqori malakasi va professional tayyorgarligi kompaniyalarning innovatsion imkoniyatlarini

kengaytiradi, ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshiradi va yangi mahsulotlar hamda xizmatlarni yaratishga zamin yaratadi.

Bundan tashqari, innovatsiyalar mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi ahamiyatini yanada oshiradi. Innovatsion faoliyatning rivojlanishi yangi ish joylari va kasblarning paydo bo`lishiga olib keladi, shu bilan birga mavjud ish joylarining samaradorligini oshiradi. Innovatsion kompaniyalar yuqori malakali va ijodkor ishchi kuchini talab qiladi, bu esa mehnat resurslarining sifatini va qobiliyatlarini yanada oshirishni talab qiladi.

Texnologik o`zgarishlar va yangi ishlab chiqarish usullari ishchi kuchining malakalarini yangilashga, ularni yangi vazifalar va rollarga moslashtirishga imkon beradi, bu esa mehnat resurslarining bozor ehtiyojlariga tezkor va samarali javob berishini ta`minlaydi. Shuningdek, demografik o`zgarishlar mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi rolini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Aholi tarkibidagi o`zgarishlar, yosh va ishchi kuchining tarkibi iqtisodiyotning turli sohalarida mehnat resurslarining taqsimlanishiga ta`sir ko`rsatadi. Yosh avlodning ta`lim darajasi va kasbiy tayyorgarligi yuqori bo`lishi, ishchi kuchining innovatsion va raqobatbardoshligini oshiradi. Shu bilan birga, aholi sonining kamayishi yoki o`sishi mehnat resurslarining taqsimlanishiga va iqtisodiyotning turli sektorlarida talab va taklifning o`zgarishiga olib keladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslarining roli iqtisodiyotning samarali ishlashi va barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu mavzu bo`yicha olib borilgan tadqiqotlar mehnat resurslarining iqtisodiy o`shishga, innovatsiyalar rivojlanishiga va jamiyatning umumiy farovonligiga qanday ta`sir ko`rsatishini tahlil qilishga qaratilgan. Adabiyotlarda mehnat resurslari, ularning ta`lim va malaka darajasi, ishchi kuchining samaradorligi, mehnat bozori dinamikasi va innovatsiyalar bilan o`zaro aloqasi kabi jihatlar keng yoritilgan. Bir qator iqtisodiy nazariyotchilar mehnat resurslarini iqtisodiyotning asosiy omillaridan biri sifatida ko`rib chiqishgan. Masalan, Adam Smitning asarlarida mehnatning ishlab chiqarish jarayonidagi muhim o`rni va uning iqtisodiy o`shishga ta`siri haqida keng tushuncha berilgan. Smitga ko`ra, mehnat resurslari iqtisodiy mahsulotning yaratilishida bevosita ishtirok etadi va ularning samaradorligi iqtisodiy samaradorlikning asosiy ko`rsatkichidir.

Shuningdek, John Maynard Keynesning ishchilar va kapital o`rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishi mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi roli haqida chuqurroq tushunchalar beradi. Keynesning nazariyalariga ko`ra, mehnat bozorining samarali ishlashi iqtisodiy barqarorlik va ishsizlik darajasini belgilaydi. Uning fikricha, hukumatning iqtisodiy siyosati mehnat resurslarini samarali taqsimlash va ishchi kuchining malakasini oshirish orqali iqtisodiy o`shishni rag`batlantirishi mumkin.

Zamonaviy adabiyotda mehnat resurslarining malaka va ta'lim darajasi iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida ko'plab tadqiqotlar mavjud.

Gary Beckerning inson kapitali nazariyasi mehnat resurslarining ta'lim va malaka oshirish orqali iqtisodiy samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi.

Beckerga ko'ra, ta'lim va kasbiy rivojlanish mehnat resurslarining ishlab chiqarish qobiliyatini oshiradi, bu esa iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mehnat bozori dinamikasi va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri haqida olib borilgan tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. Mehnat bozori talab va taklif qonunlari, ishchi kuchining migratsiyasi, ish o'rinlarining yaratilishi va yo'qolishi kabi omillar mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi roli haqida chuqur tushunchalar beradi.

Bu borada, Milton Friedmanning erkin bozor iqtisodiyoti nazariyasi mehnat bozori erkinligi va raqobatbardoshlik orqali mehnat resurslarining samarali taqsimlanishini ta'kidlaydi. Innovatsiyalar va mehnat resurslarining o'zaro aloqasi ham adabiyotda keng tahlil qilingan mavzulardan biridir. Joseph Schumpeterning innovatsiyalar nazariyasi mehnat resurslarining yangi texnologiyalar va innovatsion jarayonlarda qanday rol o'ynashini ta'riflaydi.

Schumpeterga ko'ra, innovatsiyalar mehnat resurslarining qobiliyatlarini kengaytiradi va ularni yangi vazifalar va rollarga moslashishga undaydi, bu esa iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehnat resurslarining globalizatsiya va texnologik o'zgarishlar kontekstidagi roli ham zamonaviy adabiyotda keng o'rganilgan. Globalizatsiya jarayonlari ishchi kuchining xalqaro harakati, ko'p millatli kompaniyalar faoliyati va mehnat bozori talabining global o'lchamda tahlil qilinishi mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi o'zgaruvchanligini ko'rsatadi. Texnologik inqiloblar, avtomatlashtirish va sun'iy intellektning rivojlanishi mehnat resurslarining moslashuvchanligini va yangi malakalarni o'zlashtirish qobiliyatini oshirishga majbur qiladi.

Shuningdek, demografik o'zgarishlar mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi rolini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Yosh avlodning ta'lim darajasi va kasbiy tayyorgarligi, aholi tarkibidagi o'zgarishlar va ishchi kuchining tarkibi mehnat resurslarining taqsimlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Bu borada, bir qator tadqiqotlar yosh avlodning innovatsion qobiliyatlari va ularning iqtisodiy o'sishga ta'siri haqida chuqur tahlillar o'tkazgan.

Innovatsion faoliyatning rivojlanishi yangi ish joylari va kasblarning paydo bo'lishiga olib keladi, shu bilan birga mavjud ish joylarining samaradorligini oshiradi. Innovatsion kompaniyalar yuqori malakali va ijodkor ishchi kuchini talab qiladi, bu esa mehnat resurslarining sifatini va qobiliyatlarini yanada oshirishni talab qiladi. Texnologik o'zgarishlar va yangi ishlab chiqarish usullari ishchi kuchining

malakalarini yangilashga, ularni yangi vazifalar va rollarga moslashtirishga imkon beradi, bu esa mehnat resurslarining bozor ehtiyojlariga tezkor va samarali javob berishini ta'minlaydi.

Demografik o'zgarishlar ham mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi rolini shakllantirishda muhim omil sifatida ko'rib chiqildi. Aholi tarkibidagi o'zgarishlar, yosh va ishchi kuchining tarkibi iqtisodiyotning turli sohalarida mehnat resurslarining taqsimlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Yosh avlodning ta'lim darajasi va kasbiy tayyorgarligi yuqori bo'lishi, ishchi kuchining innovatsion va raqobatbardoshligini oshiradi. Shu bilan birga, aholi sonining kamayishi yoki o'sishi mehnat resurslarining taqsimlanishiga va iqtisodiyotning turli sektorlarida talab va taklifning o'zgarishiga olib keladi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, mehnat resurslarining samarali boshqarilishi, ta'lim va malaka oshirish tizimlarini takomillashtirish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va demografik o'zgarishlarga moslashish bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy muvaffaqiyatga erishishning kalit omillari sifatida ta'kidlanadi. Mehnat resurslarini boshqarishda ilg'or strategiyalarni qo'llash, ishchi kuchining malakasini oshirish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish orqali iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Shuningdek, tadqiqotda aniqlangan muammolar va imkoniyatlar asosida bir qator tavsiyalar ishlab chiqildi. Mehnat resurslarini boshqarish bo'yicha strategiyalarni takomillashtirish, ta'lim tizimini bozor ehtiyojlariga moslashtirish, malaka oshirish dasturlarini kengaytirish va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy samaradorlikni oshirishga qaratilgan. Bu tavsiyalar iqtisodiy siyosatni shakllantirishda, ishchi kuchini rivojlantirishda va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun yo'nalishlar sifatida mehnat resurslarining digitalizatsiya va avtomatlashtirish jarayonlaridagi roli, ishchi kuchining qayta tayyorlash va kasbiy rivojlanish strategiyalari, hamda mehnat resurslarining ekologik va ijtimoiy barqarorlikka ta'siri kabi mavzularni o'rganish tavsiya etiladi. Bu yo'nalishlar bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslarining roli va uning iqtisodiy o'sishga ta'siri haqida yanada chuqurroq va keng qamrovli tushunchalarni shakllantirishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslarining roli iqtisodiy tizimning asosiy omillari qatoriga kiradi. Mehnat resurslarining samaradorligi, malakasi, ta'lim darajasi va innovatsion qobiliyatlari iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlashda bevosiz ahamiyatga ega. Shu sababli, mehnat resurslarini samarali boshqarish, ta'lim va malaka oshirish tizimlarini takomillashtirish,

innovatsion faoliyatni rivojlantirish va demografik o'zgarishlarga moslashish bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy muvaffaqiyatga erishishning kalit omillaridir. Ushbu tadqiqot mehnat resurslarining bozor iqtisodiyotidagi rolini yanada chuqurroq o'rganish va iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Becker, G. S.** (1964). Inson kapitali: ta'limga oid nazariy va empirik tahlil. Chicago: University of Chicago Press.
2. **Friedman, M.** (1962). Kapitalizm va ozodlik. Chicago: University of Chicago Press.
3. **Jahon Banki.** (2023). Mehnat bozori va iqtisodiy o'sish. Washington, D.C.: Jahon Banki Nashri.
4. **Keynes, J. M.** (1936). Umumiy nazariya: bandlik, foiz va pul. London: Macmillan.
5. **OECD.** (2022). Bozor iqtisodiyotida mehnat resurslari. Paris: OECD Publishing.
6. **Schumpeter, J. A.** (1942). Kapitalizm, sotsializm va demokratiya. New York: Harper & Brothers.
7. **Smith, A.** (1776). Boylikning Asosi. London: W. Strahan and T. Cadell.
8. **O'zbekiston Respublikasi Statistik Byurolari.** (2024). Mehnat resurslari va iqtisodiy ko'rsatkichlar. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi hukumat nashri.
9. **Aliyev A.** (2021). Mehnat resurslarining iqtisodiy o'sishga ta'siri. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiy universiteti nashri.
10. **Karimov L.** (2020). Globalizatsiya va mehnat bozorining rivojlanishi. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti Nashri.
11. **Toyirov B.** (2019). Bozor iqtisodiyoti va mehnat resurslari. Toshkent: Milliy Universitet Nashri.
12. **Muzafarov R.** (2022). innovatsiyalar va mehnat resurslari. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti Nashri.
13. **Nurmatov S.** (2023). Mehnat bozorining dinamikasi va iqtisodiy rivojlanish. Nukus: Nukus Davlat Universiteti Nashri.
14. **Davlat statistika qo'mitasi.** (2023). Mehnat bozori haqida statistik ma'lumotlar. Toshkent: Davlat Statistika Qo'mitasi Nashri.
15. **Yunusov M.** (2021). Bozor iqtisodiyoti sharoitida mehnat resurslarini boshqarish. Namangan: Namangan Davlat Universiteti Nashri.

Tavsiya etilgan qo`shimcha manbalar:

- **Jahon Iqtisodiy Forumi.** (2023). Mehnat resurslari va global iqtisodiyot. Davos: Jahon Iqtisodiy Forumi Nashri.
- **IMF.** (2022). Iqtisodiy o`shish va mehnat bozori tendensiyalari. Washington, D.C.: Xalqaro Valyuta Fondi Nashri.
- **Xudoyqulov X.** (2020). Ta`lim va mehnat resurslari. Toshkent: Ta`lim Nashri.